

„Meg vagyunk lúve, meghalt Arany János!”

Faith Ágoston *Apróságok a jászóvári premontrei kanonokrend tagjainak életéből* című anekdotagyűjteménye (Rozsnyó, 1919)¹

ANNA TÜSKÉS

Ágoston Faith's Collection of Anecdotes Entitled *Trifles from the Lives of the Members of the Premonstratensian Canons of Jászóvár* (Rožňava, 1919)

Keywords: Premonstratensian; anecdote; Jászóvár; Jasov; books; lifestyle

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i2.04>

Faith Ágoston premontrei pap, kanonok, tanár 1919-ben lezárt anekdotagyűjteménye gépiratos formában maradt fenn a jászóvári premontrei könyvtárban, ahonnan a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtárba került (jelzete JAS663). Faith tanári munkásságára sokáig emlékeztek, de a kortárs élő és elhunyt rendtagoknak emléket állító egyes témájú feljegyzéseivel ez ideig nem foglalkozott a kutatás. A rendi szóbeli hagyományból, írott forrásokból² és rendtársaitól gyűjtött történetek 50%-a élő, 50%-a elhunyt (a 96 önálló fejezetet kapott szereplő közül 48 élő, 48 elhunyt) rendtagok életének emlékeztető és/vagy viselt dolgairól szól, amelyek nem kerültek be a hivatalos életrajzgyűjteményekbe (pl. A Jászóvári 1902).

A rendtagokról rendtagok által írt különböző történetek, személyes méltatások számtalan időszaki kiadványban is megjelentek bizonyos évfordulókon, nyugállományba vonuláskor vagy nekrológokban. Ponty Kelemen és Steib Guidó tanárok diákokra vonatkozó gyűjtései megjelentek a *Röhög a vesém* című kötetben (Pásztai 1998). Márai Sándor *A kassai polgárok* című drámájában (Márai 1942) rántja le a leplet a pre-

-
- 1 Ezúton is köszönöm Kovács Ágnesnek (Gödöllői Premontrei Apátság Levéltára) a tanulmány első változatához fűzött megjegyzéseit, kiegészítéseit.
 - 2 Írott forrás használatára utal például Fischer Norbertnél: „Élete végét Lelesz ódon falai közt töltötte. Egy alkalommal a leleszi házfőnök jelenti a prépostnak, hogy a királyhelmecezi plébános súlyosan beteg, gondoskodni kellene a helyettesítéséről. Leleszről nem mehet senki, az egyik nagyon el van foglalva, a másik beteg, a harmadik öreg stb. Fischerről pedig azt írja, hogy annyira fél a haláltól, hogy a lakásából sem igen mer kimozdulni. Nem sokára meg is halt.”

montreiekről, Bor Ambrus *Szakadatlan jelen* című regényében (Bor 1986) rejtjelezve írt tanáráiról. A levéltári dokumentumok is őriznek anekdotákat, a levelektől, beszámolóktól kezdve a gyűjteményeken keresztül a tréfás rajzokig, Mécs-versekig (pl.: *Két orralógató aszkéta*). A Gödöllői Premontrei Apátság Levéltárában létezik egy-két személyes hangvételi visszaemlékezés szerzetesektől rendtagokról, terjedelmében a legnagyobb Vidákovich Aladár „komolyabb” Rendtörténeti naptára. A diákkarikatúrára példa Sármezey Árpád (konviktor, a Gödöllői Premontrei Gimnázium 7. osztályos tanulója) *Bellum Tapiricum* című, 1942-es hősi eposza (Sármezey 2013). Egyes fényképekből is lehet következtetni életükre, ahogy a fennmaradt számlákból étkezésükre.

A 187 darab fekvő (haránt) A5-ös lapra a személyek vezetéknevének ábécérendjében gépelt történetgyűjtemény (tartalomjegyzékét lásd a függelékben) célja feltehetően a három országba – Csehszlovákia, Románia, Magyarország – szétszakadó rendi intézmények tagjai emlékezetének fenntartása.³ A rend és tagjai számára nehéz időszakban Faith felismerte a műfaj jelentőségét, hogy a humor az egyik legalkalmasabb eszköz a nyomasztó körülmények elviselésére.⁴ A rend levéltári dokumentumai alapján Faithnak⁵ nézeteltérései támadtak Nagyváradon rendtársaival, saját maga kérte ideiglenes elhelyezését onnan 1917-ben. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy elkezdte gyűjtögetni mindazokat a történeteket, amelyek rendtörténetileg nem annyira számottevőek, de fricskát, görbe tükröt mutatnak a premontreiekről a külvilág felé. Mindebben tökéletes munkatársat találhatott az 1918–1919-ben már javában lázongó Kovács Farkas⁶ személyében, aki a gépiratot sokszorosította.⁷

3 A kanonokrend ekkor, 1919-ben még egységes volt, amelyet Takács Menyhért Jászóvárról irányított.

4 1916-ban a rendtagok száma 120 fő, 1919 januárjában 105 fő, 1919 májusában 104 fő.

5 Faith Nándor Ágoston (Ráckeve, 1884. április 12. – Ráckeve, 1952. október 13.) 1904-ben lépett be a Jászóvári Premontrei Kanonokrendbe, 1908. augusztus 30-án tette le ünnepélyes fogadalmát, szeptember 2-án szentelték pappá. Próbaéves, majd rendes tanár a jászóváriak nagyváradai főgimnáziumában 1908–1915 között, tanított tárgyai: történelem, magyar, latin, görögpótló irodalom, szépírás, illetve az Eötvös Önképző Kör elnöke. Tábori lelkes 1915–1916-ban, majd ismét tanár Nagyváradon 1916–1917-ben. Saját kérésére rekreációs szabadságon volt Jászóváron 1917–1918-ban. Újra tanár a rend rozsnyói főgimnáziumában 1918–1919-ben. 1919-ben azon tizenegy rendtag egyike, akit Takács Menyhért apát kénytelen Magyarországra küldeni. Faith ettől az évtől katonai reáliskolai és nevelőintézeti tanár Győrben, majd Pécsen, ezen állásai rendi kötelékét nem érintették.

6 Turi-Kováts (1922-ig Kovács, Kovacs) Péter George Farkas (Magyarok Kanjiža, Szerbia), 1892. január 8. – ?, 1949. november 6.) 1913-ban lépett be a Jászóvári Premontrei Kanonokrendbe, 1917 szeptemberében tette le ünnepélyes fogadalmát. 1916–1918-ban nevelőtanár a rend kassai konviktusában, majd 1917–1919-ben tanár a szintén rendi kassai főgimnáziumban, tanított tárgya történelem. Rendfőnöke Rozsnyóra helyezte 1919-ben, ahol több alkalommal felszólalt tüntetéseken. A hatóságok Rozsnyón letartóztatták 1921. október 18-án. Takács Menyhért Rozsnyóról Nagyváradra helyezte 1922. augusztus

A szerző bizonyosan a rendi adomákból, írott forrásokból merített olyan tagokról szóló történetek esetében, akik a gyűjtemény keletkezésekor már több mint száz éve elhunytak, pl. Sauberer András és Mallyó József.

Az anekdotagyűjtemény lényeges kultúrtörténeti forrás a jászóvári premontreiek 19. századi és 20. század eleji életéről, mindennapjairól, kedvteléseiről.⁸ A művet olvasva fontos, hogy kritikusan kezeljük a történeteket, még akkor is, ha kortársairól és saját magáról ad beszámolót. Az egy személyhez kapcsolódó legtöbb történetet, 20 feletti anekdotát három személyről ad – Kertész Miksáról, Ponty Kelemenről és Szepesi Gézárról –, akikről számtalan adoma és jóízű mondás keringett tanítványaik és rendtársaik között.⁹ A történeteket nem a személy életének időrendjében közli. Két fejezet címe nem személynév: a „Névtelen” címűnél a kortársak bizonyára tudták, kiről szól, de anonimitást kért az illető. A „Többen” fejezet négy pontosan megnevezett rendtárs együttes esetét írja le. A történetek számos további, önálló fejezetet nem kapott premontreit említenek. Tanulmányom célja folklór- és életmódbeli szempontok alapján elemezni a gyűjteményt. Először bemutatom azt a tizenegy premontrei szerzetes tanárt, akihez tíz vagy annál több feljegyzett történet kapcsolódik, valamint Faith magáról megörökítésre érdemesnek tartott kilenc emlékét, majd néhány általános szempont (szerzetesi élet, egyházi szolgálat, tanári lét, szórakozás, étkezés, könyvek szerepe, kulturális és nyelvi különbségek) alapján elemzem a művet.

1. Tanáregyéniségek

1.1. Beke Boldizsár (1868–1942)

Beke Boldizsár személyisége a róla fennmaradt anekdoták alapján markáns és színes karakterként jellemezhető. Több olyan tulajdonsága is kirajzolódik a történetekből, amelyek alapján éles eszű, önérzetes, humoros, de néha makacs és nehezen kezelhető tanáregyéniséget ismerhetünk meg. Beke nemcsak tanárként, hanem hétköznapi helyzetekben is képes volt gyorsan gondolkodni és következtetni, kiváló analitikus készséggel rendelkezett, és kevés információból is tudott logikus következtetésekre jutni.

tus 24-én. Túri-Kováts Péter néven 1922. szeptember 9-én írásban bejelentette a rosznyói házfőnököknek kilépését a rendből, oka: hivatástudat-vesztés.

7 A martini példányon kívül nem ismert egyelőre további példány.

8 Hasonló műfajú mű pl. Huchthausen 2009.

9 Szepesi Gézárról „halálakor azt írták a kassai lapok: Meghalt a premontreiek »Szepesi bácsi-ja«. Ezen a néven ismerte sok száz tanítványa, Kassa és Rozsnyó magyar társadalma. Régi vágású, eredeti felfogású pedagógus volt, akiről számtalan adoma és jóízű mondás kering volt tanítványai között”. Szepesi Géza nekrológja 1926.

A vele kapcsolatos történetek szerint néha szarkasztikus, csípős megjegyzéseket tett, amelyeket időnként sértődékenységgel vagy önérzetességgel is kísért. Korábban például a vizsgahelyzetben, amikor a diák segítséget kért egy szóval kapcsolatban, frappánsan visszakérdezett: „Maga kérdez engem?! – Én kérdezem magát!” Egy másik esetben, amikor kopaszságára csipkelődő megjegyzést tettek, annyira zokon vette, hogy összeveszett rendtársával.

Beke képzési ideje alatt nem fogadta el kritikátlanul a felettesei kivételes történelmi helyzetben hozott döntéseit, és megpróbálta ezt megváltoztatni, amikor az 1891–1892-es tanévre Rozsnyóra helyezték tanítani olyan tantárgyakat (természetrizot és földrajzot), amelyekhez nem érzett szakértelmet, hiszen az egyetemen bölcsész képzésben vett részt. Az elbeszélés szerint Rozsnyóra érkezve elérte, hogy ne kelljen természetrajzot és földrajzot tanítania, ugyanakkor a rozsnyói főgimnázium évkönyve szerint tanított földrajzot és természetrajzot.

A kártyajátékos (kaláberező) anekdota is árulkodó: a betli helyzetben tett hibája és az azt követő túlzott magabiztossága azt mutatja, hogy hajlamos volt az elhamarkodott, de magabiztos döntésekre. A külföldi utazásokhoz kötődő történetek azt mutatják, hogy Beke néha sajátos módon érvényesítette akaratát, nem hagyta magát könnyen háttérbe szorítani.

1.2. Bertrám Brunó (1881–1956)

A történetek idején 25-30 éves Bertrám Brunó a történetek tükrében rendkívül színes és sokoldalú egyéniség volt. Egy olyan ember alakja rajzolódik ki előttünk, aki keveset adott a konvenciókra, ugyanakkor nagy szívvel, kedvességgel és humorral viszonyult környezetéhez. Az elbeszélésekből kiolvasható, hogy nem csupán tanárként volt egyedi és szerethető, hanem emberként is különös vonásokkal bírt, amelyek szórakoztatóvá és emlékezetessé tették őt kortársai számára.

Nem sokat törődött a társadalmi formaságokkal, a hierarchiával és a külsőségekkel. Ez megmutatkozott abban, hogy egyenrangúként szólította meg rendi feletteseit vagy begombolatlan kabátban járt, fittyet hányva a praktikus tanácsokra. Az etikett és a protokoll számára másodlagos volt, ami néha meglepő, sőt meghökkentő helyzeteket eredményezett.

A történetek alapján kedvelte a vidámságot. Tanítványaival való kapcsolatában megnyilvánult ez a lazaság, például amikor a nagyváradi életéről kérdezték, és csupán három dologgal jellemezte magát: zene, tánc és ének – holott hangja és zenei hallása sem volt kifogástalan, sőt bicegett. Különösen frappáns volt a Takács Menyhért apát ötletére a strahovi apát szerepében előadott tréfája, amikor egy társas vacsorán egy másik premontrai apát bőrébe bújít. Az ilyen helyzetek mutatják, hogy élvezte a játékos félrevezetéseket, és különösen szerette a jóízű tréfákat.

Szeretett utazni, és rendszeresen bebarangolta Európát, ugyanakkor a tapasztalatairól való beszámolóit rendkívül tömörek és sajátosak voltak: mindenre csak annyit mondott, hogy „Gyönyörű, barátom, gyönyörű!”, ami azt mutatja, hogy számára az élmény maga volt fontos, nem pedig kifejezése. Egy másik jellemző epizód az utazásairól az új cipő esete: amikor Salzburgig harisnyában utazott, mert a cipője annyira szorította. Ez is azt a fajta praktikus, de közben bohém hozzáállását mutatja, amelyben nem zavartatta magát a megszokott szabályoktól.

Minden különösége ellenére Bertrám szívélyes és gondoskodó ember volt. Ezt mutatja az az eset, amikor egy új tanár érkezéséről értesülve éjszaka kiment elé a vasútállomásra, hogy személyesen fogadja és segítsen neki. Az ilyen gesztusok kiemelik emberségét és azt, hogy nem csupán tréfamester vagy nonkonformista személyiség volt, hanem rendkívül figyelmes és kedves ember is.

1.3. Burger Domokos (1839–1897)

Burger Domokos rendkívül egyedi, excentrikus és különc személy benyomását kelti. Jellemző rá a merészség, az ötletgazdagság és a tekintélyt tiszteletben nem tartó, játékos lázadó szellem. Nem egy hagyományos értelemben vett szigorú, tekintélyelvű természettanár volt, hanem inkább vakmerő karakter, aki szeretett játszani az emberek félelmeivel és elvárásaival. Ugyanakkor kétségtelen, hogy kiváló oktató lehetett, hiszen módszerei, bármilyen szokatlanok voltak is, biztosan mély nyomot hagytak tanítványaiban. Csínytevései mögött azonban érzékelhető egyfajta intellektuális lázadás, amellyel talán a szigorú egyházi és pedagógiai kereteket igyekezett lazítani.

Nem félt kockázatos helyzetekbe kerülni, sőt, mintha keresné a lehetőségeket, hogy próbára tegye önmagát és másokat. Erre kiváló példa az, amikor a jászóvári templom tornyára felmászott és a magasból kiabált az emberekhez, rémületet keltve bennük. Szintén ide sorolható az eset, amikor egy kovács társaságában a jászói tó partján sétálva ruhástul a vízbe ugrott, halálra rémítve a kovácsot, amikor hozzávágta csizmáját.

Több anekdota is bizonyítja, hogy Burger szerette zavarba hozni vagy megrézfálni környezetét. Amikor növendéktársai azon vitatkoztak, hogyan kell helyesen ejteni a „narancs” szót, ő teljesen abszurd módon „narrancs”-nak nevezte, ezzel tovább fokozva a zűrzavart. Az is jól mutatja különös humorérzékét, hogy pálinkásüvegeire halálfejes címkéket ragasztott, hogy elriassza az inasát.

Tanárként sem volt hétköznapi. Egyszer a tanév első óráján az új tanévet egy robantással köszöntötte a szertárban diákjai körében, ami látványos és emlékezetes módja volt a figyelemfelkeltésnek. A mérgekről szóló előadásán ugyancsak megdöbbenett diákjait azzal, hogy úgy tett, mintha valódi halálos mérget inna, majd ellenmérget fogyasztana, miközben valójában csak szilvóriumot, majd törkölyt ivott. Ez a szemléletes oktatási stílus biztosan maradandó élményt nyújtott tanítványainak.

Többször megmutatkozik, hogy nem igazán tisztelte a szigorú rendet és a konvenciókat. Noha Vajó József magiszterként szigorú szilenciumot vezetett be az esti imák után, ő ezt nem tartotta meg. A gyóntatást sem kedvelte, ezért enyhe elektromos áramütéssel próbálta elriasztani a híveket. Ezek a történetek arra utalnak, hogy nem érezte szükségét annak, hogy minden egyházi kötelességét teljesítse. Bizonyos esetekben sajátos módon oldotta meg a problémáit, még ha az abszurdnak tűnt is. Például amikor nem volt fenőszíja a borotva élesítésére, egyszerűen a saját hasán fente borotváját. Hasmenését pedig spanyolviasz evésével próbálta kezelni, ami jól illik sajátos személyiségéhez.

1.4. Ernyi Gilbert (1878–1959)

Ernyi Gilbert rendkívül színes, de sajátos humorral és emberi vonásokkal rendelkező latin–görög tanár: igényes, de néha türelmetlen pedagógus benyomását kelti, akinek szigorúsága mögött esetenként ügyetlen, de szerethető emberi vonások húzódnak. Szigorúan ragaszkodott a tudományos elvekhez, miközben hétköznapi körülmények között gyakran mulatságos módon viselkedett.

Az osztályaiban szigorúan megkövetelte a fegyelmet, és a vigyázót arra utasította, hogy jegyezze fel a rendbontókat. Fontosnak tartotta a rendet és a fegyelmet az óráin, ugyanakkor az anekdotákból érezhető, hogy a diákok olykor furfangosan kihasználták ezt. A vizsgákon kezdetben udvarias, de amikor a diákok tudása alacsony volt, fogyott a türelme. A latin és görög vizsgákon részletesen és hosszadalmasan kérdezett, amire a földrajztanár elnök már türelmetlenül reagált. Ernyi viszont élesen védte szaktárgyai komolyságát, amikor az elnök megpróbálta lerövidíteni a vizsgát.

Bár sok nyelven tudott, hétköznapi beszédében néha elfelejtette a magyar szavakat, ezért gyakran használta az „izé”, „hogyhívják” és „micsoda” szavakat, ami vidám helyzeteket eredményezett. Gyakran akaratlanul is humoros szituációba került, például amikor a „sevró cipő” helyett kétszer is „segrót” mondott, s a diákok derültek rajta. Hasonló eset történt az ebédlőben, amikor az inastól próbált citromot kérni, de végül csak mutogatással tudta kifejezni, mire gondol.

Az egyik legemlékezetesebb történet egy diák óra alatt padtársának adott találós kérdésével kapcsolatos. Amikor egy zsidó diák titokban papírt adott át a padtársának, Ernyi gyanakodva elkobozta, mire a diák gyorsan próbált menteni: „Tanár úr, nem az, hanem Palesztina, Palesztina!” A cédulán ugyanis ez a találós kérdés állt: „Mi az, ami p-vel kezdődik, a-val végződik és sok zsidó jött ki belőle?”

1.5. Istvánffy Pál (1851–1918)

Istvánffy Pál egy karizmatikus, kissé bohém, nagyzó, de rendkívül szórakoztató és kedvelhető tanár volt. Humorával és önironikus fellépésével legendává vált tanártársai és diákjai körében. A róla fennmaradt történetek nemcsak egy különleges egyéniség képét rajzolják meg, hanem azt is jelzik, hogy egyénisége mély nyomot hagyott környezetében, és generációkon keresztül megőrizték emlékét.

Istvánffy öntudatos ember volt, aki saját képességeit hajlamos volt túlhangsúlyozni, például amikor megkérdezték tőle, tud-e úszni, azt felelte: „A halak is tőlem tanulnak!” Ez a fajta ironia visszatér több történetben is, például amikor azt mondta, hogy sötétben fejszével is jobban szab, mint egy szabó. Különösen fontos volt számára a saját órájának pontossága. Leleszen élve mindennap figyelte a vonat pontosságát.¹⁰

Az idegen nyelvekkel kapcsolatban azt állította, hogy van egy „kulcsa”, amely segítségével pár hét alatt bármely nyelvet meg lehet tanulni. Amikor egy vizsgán az iskolaigazgató a diákok gyenge latitudását kifogásolta, a latintanár frappánsan hátrított: „Nem tehetek róla, Istvánffy úr elvitte a kulcsot.”

Tanártársai és diákjai között egyaránt ismert volt anekdotikus történeteiről, például amikor cipőt vásárolt, ő maga állapította meg a cipő árát, mondván, hogy 4 forint kevés a cipőért, és 5 forintot fizetett. Diákjai visszaemlékezései szerint vizsgákon is sajátos szempontrendszer szerint osztályozott. A mindennapi életben is különc volt: nyáron az ajtókat-ablakokat nyitva hagyta, és amikor valaki szóvá tette a huzatot, így válaszolt: „Nincs cűg, csak friss levegő!” Ez is egy olyan attitűdöt mutat, amelyben a saját elveihez ragaszkodott, akár a szokás ellenében is.

1.6. Kertész Miksa (1851–1917)

Kedélyes, jóízű humorral megáldott, nagy gyakorlati érzékű, ugyanakkor a nyelvel örökösen hadilábon álló, mégis vonzó és tisztelt természettantanár volt. Diákjai és kollégái mellett a szélesebb nagyváradai társaság is megbecsülte – ha másért nem, hát az anekdoták és derűs történetek végtelen tárházáért, amit személye inspirált. A történetekből egy olyan ember képe rajzolódik ki, aki szeretett élni, enni, tréfálkozni, és akinek az apró ballépései inkább megszerették, semmint kikezdték volna tekintélyét. Tanárként nemcsak tudást adott át, hanem nevetést, élményeket és életigenlő habitust. Diákjai iránti viszonyát atyai fegyelmezés alkalmazása jellemezte. Sajátos pedagógiai módszerei sokszor groteszk helyzetet eredményezett, mint például amikor a diákokat „vezeklésként” térdepeltette, de miután letelt a kiszabott idő, és az illető nem ment a helyére, Kertész – mondván, a diák is érzi bűnös voltát – kétszer annyi perccel meghosszabbította a büntetést.

Felvidéki, iglói származásúként a magyar nyelvel egész életében gondja volt, ennek ellenére „tösgyökeres magyarnak” tartotta magát. Nyelvi ügyetlenkedései – akár élőbeszédben, akár írásban – rengeteg mulatságos helyzetet teremtettek, amelyeket ő maga is vidáman tudott kezelni. Képes volt önmagán nevetni, és ha valaki elrontott egy fogalmazást vagy szónoklatot, nem esett kétségbe, hanem a helyzetet sajátos eleganciával és bölcs belátással kezelte. Leleményes és bölcs beszédekkel mondott, bár néha nyelvtani problémákba ütközött. Szónoklatai gyakran vitákba torkolltak, mivel élvezte a

¹⁰ Leleszre a nyugállományú vagy renitens rendtagok kerültek.

társaság reakcióit, és nem riadt vissza az élénk diskurzustól sem. Ha hibázott, nem zavarta, természetesnek vette, derűvel kezelte.

A gasztronómia iránti szenvedélye szintén legendássá tette. A történetek alapján nagyétkű ínyenc volt, aki a kolbászt, a szőlőt és a jó szeszes italokat különösen kedvelte. Egészsége megőrzésére tett elővigyázatossága is komikus helyzetek forrása lett. Hőmérő és barométer alapján döntötte el, milyen öltözetben induljon útnak, de a diákjai és rendtársai ezt kihasználva többször megtréfálták – legyen szó étterrel manipulált hőmérőről vagy esőt jósoló „izzadó” kőről. Az utolsó óráit felidéző történet summázza alaptermészetét: halála előtt 6-7 órával elővette a féltve őrzött szilvóriumát, hogy rendtársaival koccinthatson. Ez a jelenet felidézi mély léletszeretét, emberségét és bölcsességét, amely egész életét jellemezte.

1.7. Novotny Alfonz (1862–1943)

Novotny Alfonz mélyen vallásos, elhivatott pedagógus, aki emberközeli stílusban tanított. Emlékezetes szokásai, szállóigévé vált mondásai és különc viselkedése miatt a tanítványok és kollégák körében legendássá vált. Lelkipásztori tevékenységében és szentbeszédeiben erőteljesen megjelent hite. Szívesen hangsúlyozta a „boldogságos Szűz áldó kegyelmét és Szent Norbert égi pártfogását”, ami mutatja, hogy a premontrei rend szellemisége és a katolikus hit gyakorlása meghatározó volt életében. Több jellegzetes mondása is fennmaradt és közkeletűvé vált, például „Isten ments, kedves tanuló ifjúság!” vagy „Jézusomnak kegyelméből!” Ezek a kifejezések egyszerre mutatják jámborságát és sajátos humorát.

Igazgatóként az adminisztratív feladatokat különleges módon intézte: az ebédlőben köröztette az iratokat, és állandóan azon aggódott, hogy nem hagyott-e ott valamit. A tanítványokkal való viszonyát az anekdoták szerint közvetlenség jellemezte, több történet is tanúskodik arról, hogy érzéke volt az iróniához és a helyzetkomikumhoz, például a latin nyelvtani kérdéssel történő váratlan feleltetés, amelyre a diák másnap „cujus, cujus, cujus” kiáltással válaszolt, vagy a hamis pénzkorona története Kassán.

Nagy örömmel fogadta, amikor bökénysomlyói címzetes préposttá nevezték ki, és bár ő maga vallásos okokból örült a kinevezésnek, kortársak tréfálkoztak rajta, hogy az aranylánc és a gyűrű sem lehetett mellékes szempont számára. Órák iránti szenvedélye közismert volt, és még egy nagyváradi kabaréban is megemlékeztek róla ezzel kapcsolatban: „Óráinak száma irtóztató, üres óráiban igazgató.” A tengeri utazás története, ahol panaszkodott szobatársának a rossz alvásra, miközben egész éjjel horkolt, egy kedves anekdota, amely azt sugallja, hogy életvidám, rokonszenves ember volt, akinek különcségeit humorral kezelték társai.

1.8. Ponty Kelemen (1851–1908)

Ponty Kelemen legendássá vált egykori diákjai és rendtársai körében, zseniális tudós, bohém különc és mély érzésű alaptermészete a tanári szakma egyik legkülönlegesebb

figurájává tette. Olyan tanár volt, akit tanítványai nemcsak tiszteltek, hanem szerettek is, és akinek történetei generációkon át fennmaradtak. A róla szóló anekdoták nemcsak egy rendhagyó oktatót ábrázolnak, hanem olyan személyiséget, akinek emlékezete mondásai és tettei sokáig fennmaradtak a magyar irodalom oktatása történetében.

Hatalmas műveltséggel rendelkezett, különösen a szépirodalom terén. Olyan emlékezőtehetséggel bírt, hogy nemcsak a könyvek tartalmát, hanem azok kiadóját, megjelenési helyét, évét és árát is pontosan megjegyezte. Órái legendásan zajosak voltak, ami nem azt mutatja, hogy nem tudott fegyelmezni, hanem a sajátos humor és a közvetlen, olykor goromba, de szeretetteljes kommunikáció volt a fő pedagógiai eszköze. Diákjait gyakran „marha” és „ökör” jelzőkkel illette, de ezek annyira megszokottá váltak, hogy senki sem sértődött meg rajtuk. A tanításban fontosnak tartotta a lényegre törő, tömör stílust. Erre jó példa Arany János halála alkalmával tartott „megemlékezés”, amelyben egyetlen mondattal elintézte a miniszteri rendelet teljesítését: „Meg vagyunk lúve, meghalt Arany János!”

A diákokhoz való viszonya látszólag rideg és nyers, de a gesztusai mögött mélyebb érzelmek rejtőztek. Ez egy rá gondot viselő tanítványától való búcsúzásakor is kiderült, amikor mindketten elérzékenyültek. Szokásai és személyisége erősen eltért az átlagostól. Különcsége abban is megmutatkozott, hogy hajlamos volt nagyokat inni, és ilyenkor beszédesebbé, sőt nótázóvá vált. Az egyik legszórakoztatóbb történet az volt, amikor részegen a rendházba hazatérve egy mángorlót kerülgetett, azt gondolva, hogy egy illemhely környékén van, és csak hajnalban döbbedt rá a valóságra. A diákokhoz való sajátos viszonya a névnapi ünnepléseken is megmutatkozott, ahol a diákok teljes pompával köszöntötték.

Élete és tanári pályafutása során Ponty sok tekintetben szabálytalanul viselkedett. Nem törődött különösebben az intézményi fegyelemmel vagy a hagyományos tanári tekintéllyel, ugyanakkor tanítási módszereiben is megnyilvánult egyfajta különység: például a földrajzórán, ha valaki nem tudta a leckét, a tankönyv képeit sorrendben kellett felsorolnia. Tragikus halála is jellemzi: az olvasás iránti szenvedélye a vesztét okozta. Egy égve felejtett gyertya miatt jelentős sérüléseket szenvedett, és ennek következtében kórházban hunyt el.¹¹

1.9. Stöhr Sziárd (1841–1909)

Tanárként, konviktusi kormányzóként és iskolaigazgatóként nem a merev formalitások, hanem a tartalom és a lényeg érdekelte, és sajátos, ironikus, néha kíméletlen stílusával reagált a világra. Kivételesen intelligens és egyben független gondolkodású ember volt. Nem hajolt meg a tekintélyek előtt, nem szerette a felesleges formásokat, és mindig volt egy csípős vagy szellemes megjegyzése bármilyen helyzetre. Bár néha nyersnek

11 A nagyváradai főgimnázium értesítője szerint szívbaja miatt ősszel Leleszről kórházba került, s december 10-én elhunyt.

tűnhetett, ez nem öncélú szigorúság volt, hanem a lényegre törő gondolkodás eredménye. Kortársai és tanítványai között legendás alak maradt.

Hozzáállása az iskolai adminisztrációhoz egyértelműen mutatja, hogy a bürokratikus ügyintézkést nem vette túl komolyan. Amikor egy ügyiratot kellett volna előkeresnie, egyszerűen annyit mondott: „Éppen most volt itt, fene tudja, hova lett, valahol biztosan megvan.” Ez a mondat jól tükrözi, hogy számára az aprólékos rend és hivatalos formások nem bírtak nagy jelentőséggel és elutasította a fölösleges papírmunkát. Egy másik példája ennek, amikor az iskolai helyiségek méretéről érdeklődtek, s ő így válaszolt: „Tavaly óta nem nőttek meg.” Ez a száraz, csípős humor jól jellemzi Stöhrt. Egy diák konviktusból való kizárásának esete rávilágít arra, hogy Stöhr nem engedett a külső nyomásnak, legyen szó befolyásos rokonokról vagy a főispánról. A „Nem mi csapjuk ki, hanem a paragrafus” válasza arra utal, hogy az elvek és a szabályok alapján döntött.

1.10. Szepesi Géza (1852–1926)

Szepesi Géza szigorú, mégis jóindulatú, néha ügyetlen, de mindig találékony premontrei tanár volt, akit szívesen emlegettek az anekdotákban. Személyisége a komoly egyházi és tanári hivatás mellett is megőrizte a könnyedséget és az emberközelséget. Különös érzékkel bánt az iróniával, gyakran sajátos módon reagált bizonyos helyzetekre. A tanítás során következetes és szigorú volt, nem tűrte a lustaságot. Bár néha erőteljes módszereket alkalmazott (például a diákok fizikai fenyegetését), a tanítványok általában mégis hálásak voltak. Ugyanakkor, ha valaki teljesen reménytelennek bizonyult a vizsgán, a végén mégis „megsegítette” (például az érettségiző erdészfiút).

Szepesi nem ragaszkodott mereven az előírásokhoz, ha azok ésszerűtlennek tűntek számára az adott helyzetben. 1918/1919-ben gyertyák helyett villanyvilágítást használt a misén, egyszerű gazdasági érvel indokolva döntését („Ha Szent Pál most élne ebben a drága világban, ő is villanyt égetne”). A mise során felmerülő liturgikus hibákat is lazán kezelte. Sok történetből kiderül, hogy Szepesi időnként ügyetlen vagy figyelmetlen volt (pl. félreírta a latin tankönyv címét), mégis mindig talált valami kreatív megoldást, hogy kikerüljön a helyzetből, például a rosszul méretezett nadrág esetében ügyesen manipulálta a szabót.

Számos alkalommal improvizált humorosan vagy éppen ravaszul, amikor kellemetlen szituációba került. Bár igazgató és tanár volt, nem vette túlságosan komolyan a pozíciójával járó formalításokat. A tornatanár tévedésből történő megpofozása után gyorsan próbálta kiengesztelni egy vacsorameghívással. Ugyanígy, a főigazgató kérdésére („Praesente cadavere?”) a rendtárs temetése kapcsán egyszerűen azt válaszolta, hogy „talán rossz a telefon”, elkerülve a kellemetlen helyzetet. A borral kapcsolatos történetek és a ferbli iránti szenvedélye arra utalnak, hogy szerette a társasági életet, és bár néha trükközni próbált (pl. a különleges bor megtartásával), mégis szerethető, kedélyes alak maradt.

1.11. Telepy Marcell (1873–?)

Telepy Marcell személyiségét a fennmaradt történetek alapján rendkívüli szellemesség és bohém életmód jellemezte. Olyan figura volt, aki mindig megtalálta a módját, hogy meghökkentse vagy megnevetesse környezetét, sokszor a határokat feszegetve. Nem sokat adott a külsőségekre, sem szerzetesi otthonát, sem a ruházatát illetően. Lakhelyét olykor elhagyatott házhoz hasonlították, míg ruházata miatt többször össze- tévesztették csavargókkal vagy segédmunkásokkal. Különösen szórakoztató történet az, amikor Kassán egy kávéházi rendőri razzia során egy gyanús alak „komájának” szó- lította és menekülésre buzdította a külleme miatt.

Telepy nemcsak spontán helyzetekben volt szórakoztató, hanem tudatosan is pro- vokálta környezetét ironikus megjegyzésekkel. Az egyik ilyen esete, amikor a betléri Andrassy-uradalmi tisztviselő fiának iskolai beíratásánál eskütételt követelt a szülőtől az ógörög tanulásra vonatkozó döntéséről, ezzel teljesen megzavarva és később nevet- ségessé téve az illetőt (aki a jóval könnyebb görögpótlót is választhatta volna).

Legendásan jól bírta az alkoholt, mely életmódjának szinte mindennapos része volt. Az egyik történet szerint reggelire forró nyári napokon is 2-3 pohár fűszeres forralt bort ivott, este pedig egy üveg borral zárta a napot. Kocsmázó, társasági ember volt, akinek ínyére volt történeteket mesélni: gyakran olyanokat, amelyek másokat kényel- metlen helyzetbe hoztak. Szellemes, de gyakran csípős humora nem mindig aratott osztatlan sikert. Egy temetés során például a mellette ülő igazgatónak azzal a megjegy- zéssel kedveskedett, hogy úgy néz ki, mintha akasztásra vinnék. Az igazgató ezt soha nem bocsátotta meg neki. Szintén humorérzékéről tanúskodik az az eset, amikor egy rendkívül öreg libát szolgáltak fel vacsorára, és ő megjegyezte, hogy az állat valószínű- leg „igen tisztelhetette a szüleit, mert hosszú életet élt”. Kreativitása és különcsége abban is megmutatkozott, hogy kutyáinak olyan neveket adott (Kremlicska és Madzagovszki), amelyeket a helyiek nem tudtak rendesen megjegyezni, ezzel is meg- nehezítve az állatokkal való barátkozást.

1.12. Faith Ágoston (1884–1952)¹²

Faith Ágostont magáról feljegyzett anekdotái sokoldalú tanáregyéniségként ábrázolják: nem tartotta magát tévedhetetlennek, szerette a tréfát, diákjai kedvelték, mert nem-

12 Faith egyetemi és norbertinumi hallgató korában (1903–1908) a Norbertinum kormányzója: Fábry Emil, tanárai: Szentkirályi Zsigmond, Vajó József, Sándor Jenő, Altenburger Rafael, Tóth-Szabó. Nagyváradon igazgatója: Novotny S. Alfonz, majd Smetka Ödön, Rozsnyón: Lacsny Ince. Tanári állásából felmentve gödöllői jószágkormányzó 1933–1939 között, majd a rend összes birtokainak jószágfelügyelője 1939–1945 között, egyben a jászóvári központi főpénztár ideiglenes (1939–1941), rendes vezetője (1941–1945). A második világháború után áttelepült Gödöllőre, ahol egy időben szintén jószágkormányzó, emellett misézett is.

csak szigorral, hanem emberséggel is nevelt. Bölcsessége és embersége révén a tanári hivatás egyik kiemelkedő alakjaként maradt meg az emlékezetben.

Már fiatalkorában megmutatkozott önkritikus természete. Az első történetben egy latinból magyarra átültetett, publikálásra szánt fordításban vétett melléfogásán szorongott évekig. Nem mert szólni bakijáról, inkább csendben rettegett attól, hogy egyszer ez napvilágra kerül. Ez a tulajdonsága a tanári pályán is megmaradt: nem az a típus volt, aki mindig tévedhetetlennek mutatkozott, hanem képes volt beismerni saját hibáit.

A diákjaihoz való viszonya egyértelműen megmutatja, hogy nem csak szigorú és következetes tanár volt, hanem képes volt a pedagógiát a humorral a ötvözni. Az egyik történetben, amikor egy elégedetlen diák számonkérte a kapott osztályzatát, nem bonyolódott vitába, hanem katonai vezényszóval („Hátra arc! Mars!”) küldte vissza a helyére – ami egyszerre oldotta a helyzet feszültségét és biztosította a tekintélyének megőrzését.

A görögkatolikus teológus vizsgájának története szerint tudott elnéző lenni a gyengébben teljesítővel: bár az illető keveset tudott, mégis átment, valószínűleg azért, mert Faith felismerte a helyzet emberi oldalát. Az ezt követő hála nyilvánítás mélyen megérintette, és soha nem felejtette el. Nem volt közömbös diákjai sorsa iránt, és az igazságságot nem pusztán szigorral, hanem emberséggel is igyekezett érvényesíteni.

2. Premontrei életmód és személyiségek a 19. század második felében és a 20. század elején

A premontrei atyák és tanárok életmódja sokszínű, egyéni szokásokkal és sajátos személyiségvonásokkal teli volt. Pontosán végezték liturgikus és tanári feladataikat, még ha néha tréfás helyzetek is adódtak az offíciuumokon (zsolozsmákon) vagy a tanítás során. Több tanárról is feljegyezték sajátos szokásaikat, például Agáczy egy időben csak lekváros kenyeret evett, később egész nap a jászói erdőben sétált, amíg egyszer időskorában el nem tévedt. Egyes atyák nehezen boldogultak az új technológiákkal, például egy bécsi szállodában megtapasztalt villanyvilágítással.

A premontrei tanárok élénk társasági életet éltek, szerettek vitázni, anekdotázni, és néha saját rendtársaikat is megréfrálni. Voltak esetek, amikor diákjaikkal is játékosan viselkedtek. A tanárok között akadtak szigorú, de tisztelt figurák, akikre tanítványaik felnőttként is szeretettel emlékeztek, mások lazábban kezelték a fegyelmet, néha tréfás vagy különös megjegyzésekkel oktatták a diákokat. Többen küzdöttek a tanítással összefüggésben álló betegségekkel (stressz, hangszáלבetegségek), és bár szerzetesi életmódot folytattak, nem mindenki viselte jól a betegségeket. Akadtak, akik humorral kezelték saját állapotukat, mások viszont komorabban tekintettek a jövőre. A gyűjtemény tehát egy színes és emberi képet fest a premontrei rend tagjairól, bemutatva, hogy a szigorú szerzetesi élet és tanári munka mellett személyiségük és hétköznapi életük is tele volt szórakoztató helyzetekkel és emberi gyarlóságokkal.

2.1. Papi szolgálat

A premontrei kanonokok papi szolgálata az egyházi élet számos területét felöleli, beleértve a misézést, a gyóntatást, az offíciuumokat, a temetéseket és az ünnepek megtartását. A miséiket nagy áhítattal és precizitással végezték. Egyes atyák kifejezetten hosszasan és mélyen átélt módon mutatták be a szentmisét, ami néha hosszabb időt vett igénybe. A napi zsolozsma jelentős szerepet játszott a szerzetesek életében. Az offíciuum recitálásának gyorsabb tempója nem minden atyának tetszett, és egyesek próbálták lassítani az imádságokat. A temetési szertartásokat gyakran más egyházi személyekkel közösen végezték. Az egyik anekdota szerint egy premontrei papnak nem volt gyakorlata a nagyobb temetési szertartások lebonyolításában, és egy asszisztenciás nagymisén rossz helyen állt az incensatio (füstölés) alatt, amit azzal indokolt, hogy „az ő idejében” máshova kellett állni.

2.2. Szórakozás

A premontrei atyák mindennapi életében a kikapcsolódásnak fontos szerepe volt, szórakozásaik közé tartoztak a kártyajátékok, az utazás, a tréfák és a vadászat. A kaláberezés szenvedélyes és érzelmileg felfokozott időtöltés volt, amely gyakran vezetett heves reakciókhoz. Az utazások során érdekes és olykor komikus események történtek velük. A tréfák a közösségi élet szerves részét képezték, és gyakran lelték örömeiket egymás ugratásában. A vadászat egyes atyák számára komoly szenvedély volt, még ha nem mindig végződött is sikerrel.

Különösen népszerű volt a kaláberezés és a ferblizés, amely néha komoly érzelmi hullámokat keltett. Szántó Fidél például fanatikus híve volt a kaláberezésnek, és heves temperamentuma miatt olykor nehezen viselte a vereséget. Amikor gyenge játékost kapott maga mellé partnereként, a kudarc annyira feldühítette, hogy térdre borulva könyörgött társának, hagyjon fel a játékkal: „Tamás, kérlek az összes szentekre, ne kaláberezze!” Szántó nemcsak dühösen reagált a vereségre, hanem olykor látványos kirohanásai voltak. Egyszer annyira felháborította a játék elvesztése, hogy alig tudta visszatartani magát attól, hogy a széket az ablakon kihajítsa. Egy másik atya, Fábián Imre is gyakran panaszkodott a kártya szerencsétlenségére: „Már 30 esztendeje így jár ez a nyomorult kártya!”

Az atyák szívesen utaztak, akár hivatalos, akár szabadidős célból. Jó példa erre Kiss Kolos, aki a millenniumi kiállításra utazott Budapestre az édesanyjával. Útközben kényelmesen elnyúlt a vasúti fülkében, de egy magyar utas, aki ránézésre zsidónak vélte, fel akarta ébreszteni azzal a felszólítással: „Költsd fel azt a zsidót!” Egy másik esetben Víz Lénárt Abbáziába utazott, és egy hosszabb vonatmegállónál le akart szállni, de nem találta a kalapját. Később kiderült, hogy az egész úton egy kövér asszony ült rajta.

A premontrei atyák híresek voltak tréfaikról és ugratásaikról. Erődi Béla például megszokott módon minden ebédnél levette kabátját, amit az inással a fogastra akasz-

tatott. A társai megréfalták: egy ebéd alkalmával mindenki több kabátot öltött, és fogásról fogásra levetett egyet, míg végül az atya értetlenkedve nézte az egyre növekvő kupacot. Egy másik atya, Szepesi Géza, egy rendtársát ugratva hatalmas gallért küldött neki ajándékba, mert az illető mindig feltűnően magas gallérokat viselt. Tréfák célpontjai gyakran voltak az új novíciusok vagy a könnyen megviccelhető atyák, főként Erődi.

Az atyák közül Szabadka Medárd volt a leglelkesebb vadász, de ügyetlensége miatt nem aratott sok sikert. A vadak helyett inkább a kutyák rettegetek tőle, mert többször is őket találta el vadászat közben. Egy alkalommal például mozgást látott a bozótban, és úgy gondolta, hogy egy rókát lát. Diadalmasan rálőtt, de döbbenet hallotta saját vadászkutyája sikítését.

2.3. Étkezés

A premontrei atyák étkezési szokásairól néhány érdekes részlet olvasható az *Apróságokban*. Egy történet szerint a Leleszen élő Zavadky József egyszer sárgarépa-főzeléket kapott ebédre kolbász nélkül, mire megkérdezte a házfőnököt: „Főtisztelendő házfőnök úr, méltóztatott már kolbászt enni életében?” A házfőnök válasza az volt: „Nem én, soha.” Ez a történet jelzi, hogy egyes atyák számára a szerény étkezés természetes volt, míg mások a bőségesebb ételeket részesítették előnyben.

Az ételek iránti szenvedélyt egy másik anekdota is megörökítette: Kertész Miksa annyira szerette a szőlőt, hogy amikor egyszer egy vacsoránál a többiek irigy pillantásaitól kísérvé egy fűrtöt elfogyasztott, egy tréfás rendtárs egy terrakottagyümölcsökkel teli tálal használt fel arra, hogy becsapja őt. Összességében úgy tűnik, hogy a premontrei atyák étkezései vegyesek voltak: egyesek szerényen és egyszerűen étkeztek, míg mások nagyobb élvezettel fogyasztották a finomabb fogásokat, különösen a kolbászt, a velőt, a bort és a gyümölcsöket.

2.4. Könyvek, könyvtár, levéltár

A premontrei atyák életében és munkájában a könyvek kiemelt szerepet játszottak, elsősorban lelki, szellemi és tudományos fejlődésük támogatásában. A premontrei rend 1802-es visszaállításakor az egyik fontos feladat az elvitt könyv- és levéltár visszaszerzése volt: a rend visszaállítása után az eltörléskor Budára vitt, majd az egri káptalanhoz került levéltár visszaszállításával Mallyó Józsefet és Gedeon Ludolfot bízta meg. Mallyó „Nagytudományú, szorgalmas munkásságú alakja a régi időknek. Emlékét rendtársai körében elevenen őrzik írott művei és gazdag éremgyűjteménye. Sajnos, igen érdekes feljegyzései kiadatlanok maradtak, pedig a maguk idejében közérdeklődésre és megbecsülésre találtak volna.” (Tüskés 2024). „Összekötetésben állt kora neves történetíróival, akik nem egyszer kaptak tőle értékes útmutatásokat és megbízható adatokat. Viszonzásként ők is támogatták munkáiban és gyűjtéseiben. Levelet váltott Kazinczy

Ferencsel is. Jelenleg mindössze egy jellemzésből ismert a neve, melyet egy volt premontrai tett közzé róla a *Századok* egy régebbi évfolyamában.” (Tóth-Szabó 1901)

Sok tudós, történész és kutató atya számára fontos volt a könyvtár. Egy másik rendtag, Wentkó Jusztin lakása egyfajta múzeumként is működött, tele könyvekkel és egyéb gyűjteményekkel: „Található lepke-gyűjtemény, csigák, növények, könyvek és szinte elképzelhetetlen más mindenféle holmi. Lakásához egy üvegház és téli keretet is épített, melyben ritka növényzetet ápol. A tetejét pedig napkúrához rendezte be. Ugyan a berendezés mindössze pár gyékényből áll, melyekbe burkolódzva kifekszik a napra.”

A vallásos irodalom fontos szerepet játszott lelki életükben és a közösségen belüli útmutatásban. Egy anekdota szerint az áthelyezése miatt méltatlankodó Waczek Károlynak rendtársai azt javasolták, hogy olvassa Kempis Tamás híres művét, a *Krisztus követése* című könyvet, hogy megnyugodjon és elfogadja a helyzetét. Kiemelkedő olvasottságuk és bibliográfiai tudásuk miatt sokan kiváló gimnáziumi és egyetemi tanárok voltak. Ponty Kelemen például híres volt hatalmas műveltségéről és arról, hogy a könyvek tartalmát, kiadóját és megjelenési adatait is pontosan fel tudta idézni.

2.5. Kulturális és nyelvi különbségek: magyar–szlovák–zsidó kapcsolatok

Az iskolákban a magyar nyelvet és kultúrát mint a társadalmi felemelkedést szolgáló tudást propagáló premontraiak számára a minél tökéletesebb magyar beszéd és írás elsajátítása alapvető fontossággal bírt. A szlovák környezetből származó papok törekedtek a nyelv elsajátítására, és amikor visszakerültek szlovák környezetbe, akkor szorgalmazták a diákok magyartanulását. Wentkó Jusztin Rudnokon például újszövetségi témájú magyar színdarabokat (Jézus születése, Kánai menyegző) írt a katolikus népiskola növendékeinek előadásra. 1919-ben ezt a hozzáállást meghaladottnak tekintették, a Karol Murgaš néven született Hegedüs Anzelm például ekkor kilépett a rendből és a következő hat évben jelentősen hozzájárult a kassai szlovák nemzeti és kulturális élet fejlődéséhez. Ő, bár szlovák többségű faluból s családból származott, annyira megtanult magyarul, hogy el tudta végezni Besztercebányán a középiskolát, sőt, szívvel-lélekkel magyarnak érezte magát. A független Csehszlovákia 1918. évi kikiáltásakor fedezte fel szlovák identitását. Később is a szlovák érdekeket védte a magyarok kárára. Végül több jogot követelt a szlovákoknak a cseh hatóságoknál, és ezért száműzték Rózsahegyre, ahol nem sokkal később 1925-ben meghalt.

A szlovákok és a magyarok közötti kulturális, nyelvi és politikai viszonyról több történet is árulkodik. Egyik anekdota arra utal, hogy a „tót” elnevezést hivatalosan már nem használták, helyette a „szlovák” kifejezést preferálták, de a köznyelvben továbbra is fennmaradt a régi elnevezés. Ezt illusztrálja a következő részlet Magyar Gábornál: „Ezután nem lesz szabad azt mondani, hogy drótos tót, hanem drótos szlovák.” Ugyancsak Magyarnál szerepel egy másik anekdota egy rozsnyói idősebb úrról, aki korábban nagy magyar hazafi volt, a háború után azonban a csehekkel barátkozott

hajadon lányai kiházásítása érdekében. Ez a nemzetiségi lojalitások változását tükrözi az első világháború utáni politikai átrendeződések idején.

A szlovák származású szerzetesek magyar beszédének kifigurázása többször élc tárgya. „Tirpák kiejtés”-sel jellemzi Faith a Kisvárdáról származó egyetemista Bacsó Vilmost. A szepességi Ruschbacheről származó Bohinszky Tivadar esetében szórend felcserélését jegyzi fel. A Csíkszentsimonban született Beke beszédét „székelyes gorombasággal” jellemzi a szerző. Mindenféle beszédprobléma (hadarás, idegen szavak ejtésének hibája, palócos beszéd) tréfa tárgyává válhatott (Burger, Faith, Fogethon). Ezek a történetek releváns képet adnak az adott történelmi időszakról.

A zsidókkal kapcsolatos anekdoták egyaránt érintenek előítéletes és kulturális elemeket, amelyek a saját történelmi kontextusukban általánosak voltak, néhányuk antiszemita sztereotípiákat vagy elfogult megjegyzéseket tartalmaz. A Tóth Lőrinc rozsnói házfőnökségéhez kapcsolódó történetben egy ferences gvárdián egy keleti ortodox püspök külsejére utalva megjegyzi: „Gyanús ez a püspök; talán valami svindler zsidó.” A magyarul értő püspök hevesen tiltakozik, és egyértelműen próbálja bizonyítani nem zsidó származását.

Az elbeszélések között előfordulnak olyan történetek is, ahol a zsidóság nem gúny tárgya, hanem egyszerűen egy adott szituáció részeként jelenik meg. Az anekdoták visszatükrözik azt a társadalmi miliőt, amelyben az antiszemita sztereotípiák és előítéletek közkeletűek voltak, és sokszor a humor forrásaként is szolgáltak. A zsidóellenes megjegyzések nem feltétlenül egyéni gyűlöletből fakadtak, hanem egy szélesebb társadalmi diskurzus részei voltak.

Több történet is megidézi az első világháború alatti és utáni társadalmi változásokat, az intézmények alkalmazkodását, a politikai instabilitást és az emberek mindennapi életére gyakorolt hatását. (Kara 2022) A háború nyomására a háttérországban az egyház, az oktatás és a közösségek mind igazodtak az új körülményekhez. A háború idején kórházzá átalakított kassai konviktus épületét meglátogató Szalvátor főherceget Szepesi Géza kísérte végig az épületben. A háború után az újonnan megalakult Csehszlovákia részévé vált Kassát 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg felszabadította, s Szepesi kapcsolatba került a proletárdiktatúra hatalomra került híveivel a konviktusi növendékek ellátása miatt.¹³ Ennek során fogságba került, ami jól mutatja a politikai instabilitást és a hatalmi viszonyok gyors változását. Például ekkor Kéry Kamill tanár rendetlenkedő suhancok között próbált rendet tenni a jászói Tapolca-tónál, és fizikai konfliktusba keveredett velük. A fiatalok azzal érveltek, hogy az adott terület már nem a premontreieké, hanem a királyé, és mindenki azt csinálhat ott, amit akar. Az aktuális politikai helyzet a magyar feliratok eltávolítása kapcsán Helle Hugóval kapcsolatosan is

13 1919. július 17-én államosították a konviktust, szünidő lévén nem voltak ott diákok.

előkerül: „Arról folyik a beszéd, hogy a csehek minden magyar felírást eltávolítanak, magyar elnevezést megváltoztatnak. Azt mondja Helle elkeseredetten: »Nemsokára le kell szedni az égről a magyar nevű csillagokat is pl. a Göncölszekerét.«”

Összegzés

Faith Ágoston 1919-ben összeállított gyűjteménye a mai olvasó számára is rendkívül szórakoztató, ugyanakkor tanulságos betekintést nyújt a Jászóvári Premontrei Kanonokrend tagjainak életébe. A történetekből kirajzolódó kép számos fontos tanulságot hordoz. A premontrei szerzetesek, bár szigorú regulák szerint éltek, mindennapjaik tele voltak sajátos szokásokkal, és olykor furcsa, emberi gyarlóságokkal. A gyűjtemény rávilágít arra, hogy a premontrei közösség nem csupán egyházi rendként működött, hanem egyfajta családként is, ahol a tagok kölcsönösen támogatták egymást, ugyanakkor tréfák és csínytevések célpontjai is voltak.

Több anekdota bemutatja, hogy a premontreiek milyen nagy hangsúlyt fektettek a tudásra, műveltségre és az oktatásra: mélyreható teológiai, filozófiai és nyelvi tanulmányokat végeztek és végeztettek diákjaikkal, újoncaikkal. Visszatérő elem a szerzetesek önironikus viszonyulása saját helyzetükhöz, nem volt ritka, hogy saját hibáikból vagy ügyetlenségeikből maguk is tréfát űztek, vagy legalábbis eltűrték, ha rendtársaik tették ezt. A történetek egy része a premontreiek világiakkal való kapcsolatáról szól, legyen szó diákokról, nemesi családokról vagy parasztokról. A szerzetesek társadalmi beágyazottsága, szerepük a közösségben és a laikusokkal való érintkezésük elgondolkodtató, az adott történelmi korra jellemző módon jelenik meg.

Összességében Faith anekdotagyűjteménye nem csupán szórakoztató olvasmány, hanem értékes kordokumentum, amely bepillantást enged a premontrei szerzetesi élet sajátos világába, emberközelivé teszi a szerzeteseket. Az emberi gyarlóságok ábrázolása mellett mélyebb üzenetet is hordoz: azt, hogy a hivatás és az egyéni személyiség nem feltétlenül állnak ellentétben egymással, épp ellenkezőleg: egy közösségen belül együtt alkotják a mindennapi élet mozaikját. Faith megörökítette a rendtársak mindennapi életének eseményeit, szóhasználatát, habitusát. Történeteit elemezve megállapítható, hogy az összeállítás illeszkedik a 19. század közepétől virágkorát élt anekdotagyűjtemények sorába. A görög eredetű anekdota elnevezés „kiadatlan” jelentéséhez hűen Faith művét nem kiadásra szánta, gépiratban maradt, de keletkezése után több mint száz évvel talán már senkit sem sért elemzése, kiadása, és emléket állít mintegy száz egykori premontrei szerzetes életének és munkásságának.

Függelék

	Lapszám	Fejzetecím	Fő életrajzi adatok	Feljegyzett történetek száma
1.	2-3	Agáczy Norbert	(1841-1925) 1916: Jászóvár	5
2.	4-5	Argalács Márk	(1834-1908)	4
3.	6-11	Bacsó Vilmos	(1885-1949) 1916: Kassa	10
4.	12-13	Balogh Dezső	(1872-1912) rendi neve Endre	4
5.	14-17	Beke Boldizsár	(1868-1942) 1916: Nagyvárad	11
6.	18	Benedek Ferenc	(1826-1900) rendi neve Ciprián	3
7.	19-24	Bertrám Brunó	(1881-1956) 1916: Nagyvárad	13
8.	25	Bodnár Remig	(1895-1942)	1
9.	26	Bohinszky Tivadar	(1854-1935)	2
10.	27-28	Borcsányi Ákos	Borcsányi János Ákos (1890-1950) rendi neve Ákos 1916: Rozsnyó	6
11.	29-32	Burger Domokos	(1830-1897) rendi neve helyesen Domonkos	11
12.	33-34	Cséplő Péter	(1837-1900)	2
13.	35	Champier István	(1884-1952) 1916: Nagyvárad	1
14.	36	Deme János	(1856-1898)	1
15.	37	Dobó Szilárd	(1860-1907)	2
16.	38-42	Faith Ágoston	(1884-1952) 1916: táborig lelkész	9
17.	43-45	Ernyi Gilbert	(1878-1959) 1916: Nagyvárad	10
18.	46-50	Erődi Béla	(1913-ig Ébert) Béla: rendi neve Fábrián (1888-?), rendtagság: 1908-1940? 1916: Rozsnyó	7
19.	51-53	Fábrián Imre	(1850-1926) 1916: Váradszentmárton	6
20.	54	Fábry Emil	(1846-1911)	2
21.	55	Filó Ede	(1888-1982) 1916: Rozsnyó	1
22.	56	Fischer Norbert báró	(1781-1858)	1
23.	57	Fogelthon Alajos	Fogelthon János Alajos (1848-1920) rendi neve Alajos, 1916: Lelesz	2
24.	58	Gedeon Mátyás	(1864-1941) rendi neve Miklós	1
25.	59	Gonda István	(1833-1914)	1
26.	60-61	Hegedüs Anzelm	(1881-1925) Karol Murgaš, 1918/9-ben kilépett a rendből 1916: Kassa	5
27.	62-63	Helle Hugó	Helle Ferenc Hugó (1889-1985) rendi neve Hugó, rendtagság: 1909-1920 körül 1916: táborig lelkész	7
28.	64	Horváth Balázs	(1858-1913)	1
29.	65-66	Istvánffy Pál	(1851-1918) 1916: Lelesz	13
30.	67-68	Jágits Ottó	Jágits Pál Ottó (1882-?) rendi neve Ottó, rendtagság: 1902-1920 1916: Nagyvárad	8

31.	69	Kaczvinszky Viktor	(1817-1893)	1
32.	70	Kardos Gyula	(1871-1920) rendi neve Mátyás, 1916: Kassa	4
33.	71	Karsai Ervin	(1866-1948) 1916: Bp.	4
34.	72-73	Károly Irén	(1854-1929) 1916: Nagyvárad	7
35.	74	Kende Gyula	(1872-1948)	4
36.	75-87	Kertész Miksa	(1851-1917) 1916: Nagyvárad	36
37.	88	Kékus Vidor	(1844-1900)	1
38.	89-90	Kéry Kamill	(1860-1924) 1916: Jászóvár	5
39.	91	Khindl Ignác	Keserű Ignác Szilárd (1892-1970) rendi neve Szilárd, 1916: Kassa	1
40.	92-94	Kiss Kolos	(1870-1933) 1916: Rozsnyó	7
41.	95-96	Kolumbán Virgil	(1887-1963) 1916: Kassa	5
42.	97	Kotunovich Jakab	Kotunovics Sándor Jakab (1848- 1903)	3
43.	98-99	Kovács Farkas	Turi-Kováts (1922-ig Kovács, Kovacz) Péter George Farkas: rendi neve Farkas (1892-1949), rendtagság: 1913-1922	4
44.	100-101	Kovács Kandid	(1882-1964) 1916: Nagyvárad	7
45.	102	Kukoly Bálint	(1831-1905)	1
46.	103	Kusinszky Arnold	Kussinszky Károly Arnold (1833- 1918) rendi neve Arnold, 1916: Lelesz	6
47.	104	Labancz György	(1880-1958)	6
48.	105	Lacsny Ince	(1886-1928) 1916: Nagyvárad	3
49.	106	Láday Kázmér	(1845-1903)	3
50.	107	Láng Alán	(1892-1971)	1
51.	108	Láng Aurél	(1872-1899)	2
52.	109	Lencsés János	Lencsés András János (1832- 1918) 1916: Lelesz	6
53.	110-111	Luger Valér	(1858-1914)	7
54.	112	Magyar Gábor	(1893-1952)	2
55.	113-116	Mallyó József	(1744-1818)	6
56.	117	Mártoncsik László	Mécs László (1895-1978)	1
57.	118	Mikitovits Fülöp	rendi névtárban Mikitovics (1832- 1883)	1
58.	119	Möller Arisztid	(1871-1910)	1
59.	120-121	Nátafalussy Kornél	(1841-1907)	3
60.	122	Névtelen		1
61.	123-124	Novotny S. Alfonz	Novotny Sándor Alfonz (1862- 1943) 1916: Jászóvár	12
62.	125	Orbán Bertalan	(1832-1898)	1
63.	126	Pancsó Károly	(1813-1892)	1
64.	127	Pongrácz Mihály	(1800-1879)	1
65.	128-135	Ponty Kelemen	(1851-1908)	35
66.	136	Pyrker Ambrus	rendi névtárban Pirker (1806- 1891)	1
67.	137	Rafain Bódog	(1889-1926) 1916: Jászóvár	1

68.	138	Ralbovszky Péter	(1889–1917) 1916: Nagyvárad	3
69.	139	Remess Vidor	(1882–1908)	4
70.	140	Répászky Barna	(1863–1912)	3
71.	141	Sándor Jenő	Sándor István Jenő (1875–1917) rendi neve Jenő, 1916: Jászóvár	5
72.	142–143	Sauberer András	(1700–1779)	4
73.	144	Schmidt Kálmán	(1827–1899)	5
74.	145–146	Steib Guidó	(1889–1945) 1916: Rozsnyó	4
75.	147	Stockinger Lénárt	(1814–1884) rendi neve helyesen Lénárd	2
76.	148–152	Stöhr Sziárd	(1841–1909)	14
77.	153	Szabadka Medárd	(1891–1985) 1916: Jászóvár	1
78.	154–156	Szántó Fidél	(1885–1959) 1916: Rozsnyó	7
79.	157	Szarvas Béla	(1783–1868)	1
80.	158–159	Szentkirályi Zsigmond	(1858–1917) 1916: Jászóvár	7
81.	160–164	Szepesi Géza	(1852–1926) 1916: Kassa	25
82.	165	Szépkuhty Tamás	Szépkuhty Antal Tamás (1893–?) rendi neve Tamás, rendtagság: 1910–1944?, vagy az után 1916: Kassa	1
83.	166–167	Szignároovits Ágoston	Szignároovics Antal Ágoston (1831– 1904) rendi neve Ágoston	6
84.	168	Szmetka Ödön	(1862–1926) 1916: Nagyvárad	4
85.	169	Takács Menyhért	(1861–1933)	1
86.	170–173	Telepy Marcell	Telepy Sándor Marcell (1873– 1960) rendi neve Marcell	12
87.	174	Tóth Lőrinc	(1848–1911)	1
88.	175	Többen	Arany Paszkál [Arany János Paskal] (1891–1963) rendi neve Paszkál, Kocsis Julián (1890–1976), Láng Alán (1892–1971), Rafain Barna (1892–1951)	1
89.	176	Újlaki Rezső	Újlaky (Ujlaki, Újlaki) Antal Rezső (1881–1938) rendi neve Rezső	1
90.	177	Vajó József	(1863–1921)	1
91.	178–179	Vámos Elemér	(1889–1962) 1916: Nagyvárad	6
92.	180	Velkey Dénes	(1820–1903)	4
93.	181	Virrasztó Gellért	(1809–1891)	4
94.	182	Vizy Lénárt	(1863–1937) rendi neve helyesen Lénárd, 1916: Nagyvárad	3
95.	183–184	Waczek Károly	Vatcek Károly / Carolus Waczek (1747–1840)	4
96.	185	Wentkó Jusztin	(1848–1925)	5
97.	186	Zavadzky József	(1804–1880) vezetőkéneve helyesen Zavadzky	1
98.	187	Zubriczky Flóris	(1832–1913)	2

Irodalom

- A Jászóvári 1902: *A Jászóvári Premontrei Kanonokrend jubileumi névtára történeti bevezetéssel 1802–1902*. Budapest, Stephaneum Nyomda.
- Bor Ambrus 1986. *Szakadatlan jelen*. Budapest, Magvető.
- Huchthausen Lajos 2009. *Bilingvérezések: történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből*. Sajtó alá rend. Karlinszky Balázs. Balatonkiliti–Veszprém, Veszprémi Érseki és Főképtalani Lvt.
- Kara Anna 2022. Hit és hazafias életösztön. Szemelvények a jászóvári premonstreiek történetéből (1918–1923). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24. évf. 1. sz. 65–98. p.
- Márai Sándor 1942. *A kassai polgárok: dráma*. Budapest, Révai.
- Pásztai Ottó szerk. 1998. *Röhög a vesém... Derű az iskolapadban*. Oradea, Nagyváradai Premontrei Öregdiákok Egyesülete.
- Sármezey Árpád 2013. *Bellum Tapiricum. A Gödöllői Premontrei Öregdiákok Egyesületének körlevele*. II. félév, 23–28. p.
- Szepesi Géza 1926. Szepesi Géza nekrológja. *Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye*, 59. évf. 10. sz. (1926. június 1.) 419–420. p.
- Tóth-Szabó Pál 1901. Mallyó József. *Századok*, 35. évf. 231–241. p.
- Tüskés, Anna 2024. Manuscripts and manuscript entries in the miscellanea collection of the Premonstratensian Abbey's library in Jasov. *Kniha*, vol. 1. 127–137. p.

ANNA TÜSKÉS

ÁGOSTON FAITH'S COLLECTION OF ANECDOTES ENTITLED TRIFLES FROM THE LIVES OF THE MEMBERS OF THE PREMONSTRATENSIAN CANONS OF JÁSZÓVÁR (ROŽŇAVA, 1919)

The collection of anecdotes by Ágoston Faith, a Premonstratensian priest, canon, and teacher, completed in 1919 and survived in typewritten form in the Premonstratensian library in Jászóvár (Jasov), from where it was transferred to the Slovak National Library in Martin in the 1950s. Faith's work as a teacher has long been remembered, but his mixed-subject notes commemorating contemporary living and deceased members of the Order have not been researched so far. Half of the stories are about living members and the second half about deceased members (out of the 96 persons given separate chapters, 48 are living, 48 are deceased) of the Order that were not included in official biographies. The stories were collected from the Order's oral tradition, written sources, and fellow members. The purpose of the collection of stories, typed in alphabetical order of the persons' surnames on 187 horizontal A5 sheets, is presumably to preserve the memory of the members of the Order's institutions that broke up into three countries—Czechoslovakia, Romania, and Hungary. The canonical Order was still unified at the time, in 1919, and was led by Menyhért Takács from Jászóvár. During a difficult time for the Order, Faith recognized the importance of the genre, that humour was one of the most suitable tools for enduring oppressive circumstances. In 1916, the number of members of the Order was 120, in January 1919 it was 105, and in May 1919 it was 104. The typescript was reproduced by Farkas Kovács. Apart from the copy in the Slovak National Library, Martin, no other copy is known today. The aim of my study is to analyse the collection based on folklore and lifestyle aspects (monastic life, church service, teaching, entertainment, food, the role of books, cultural and linguistic differences).